

Katarina Baumanė

No Johana Gūtenberga Bībeles līdz e-grāmatai:

Maincas Grāmatzinātnes institūta studentes pieredze pirmā grāmatiespiedēja dzimtajā pilsētā un Rīgā

*Grāmatas lasīt nozīmē ceļot tālās pasaulēs,
no telpām pāri zvaigznēm.
Žans Pols (Jean Paul, 1763–1825)*

J.Gūtenberga Universitātes forums

Strūklaka J.Gūtenberga Universitātes pilsētiņā

*J.Gūtenberga
biste univer-
sitātes pilsē-
tiņā*

Grāmatas mani fascinēja jau kopš bērnības. Es tās ne vien labprāt lasīju, bet priecājos par to materiālo ietēri. Ģimnāzijas augstākajās klasēs mana interese par grāmatām pieauga, tādēļ studiju virziena izvēle nebija grūta — grāmatzinātne! Kopš 2004.gada rudens studēju Johana Gūtenberga Universitātē Maincā, kur apgūstu visu, kas saistīts ar grāmatu.

Mainca

Mainca nav sevišķi liela, bet blīvi apdzīvota universitātes pilsēta. No nepilniem 200 000 iedzīvotāju aptuveni ceturtdaļa ir studenti. Tajā valdošā provinciālā atmosfēra nekad nav bijusi man īsti pa prātam. Kultūras un izklaides piedāvājums nav bijis tik vilinošs, lai novērstos no studijām. Maincai, protams, ir arī savas stiprās puses. Apkārtnē — viena no skaistākajām Vācijas mērogā, īsā laikā, ērti sasniedzama Frankfurte, Visbādene, Darmštate, galvu reibinošu pieredzi var gūt Maincas karnevālā februārī un Vīna svētkos rudenī.

Reinas krastā izaugušās pilsētas slavenākais dēls, bez šaubām, ir pirmais grāmatiespiedējs Johans Gūtenbergs (~1398–1468). Viņa vārdā nosaukta universitāte, kas dibināta 1477.gadā. Franču revolūcijas izraisīto nemieru un postījumu dēļ 1792.gadā tā slēgta. Augstskola darbību atjaunoja tikai pēc 150 gadiem, 1946.gadā, kad pilsēta vēl bija franču armijas varā. Patlaban universitātē zinības apgūst 34 000 studenti, kas pārstāv vairāk nekā 134 nācijas. 2011.gadā Mainca būs Vācijas Zinātnes pilsēta.

Grāmatzinātnes studijas

Mazliet nogurdinoši, ka draugiem un paziņām nākas skaidrot, kas ir grāmatzinātne. Taču studiju virziens ir īpašs, gandrīz vai eksotisks, tādēļ nav brīnums, ka daudziem pilnīgi nepazīstams.

Vācijā ir 6 grāmatzinātnes institūti:

- Tehnikas, tautsaimniecības un kultūras augstskolā (*Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur*) Leipcigā: virziens — grāmatniecība un izdevējdarbības ekonomika;
- Leipcigas universitātē (*Universität Leipzig*): virziens — grāmatzinātne un grāmatniecības ekonomika;
- Frīdriha-Aleksandra Universitātē Erlangenā un Nirnbergā (*Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg*): virziens — grāmatzinātne;
- Ludviga Maksimiliāna Universitātē Minhenē (*Ludwig-Maximilians-Universität München*): virziens — grāmatzinātne;

- Vestfālenes Vilhelma universitātē Minsterē (*Westfälische Willhelms-Universität Münster*): virziens — grāmatzinātne un tekstpētniecība;
- Mediju augstskolā Štutgartē (*Hochschule der Medien*): virziens — izdevējdarbība.

Maincas Grāmatzinātnes institūta uzmanības centrā ir grāmatas ražošana, izplatīšana un recepcija vēsturiskā un mūsdienu aspektā, sākot ar Gūtenberga Bībeli un beidzot ar mūsdienu grāmatniecības tendencēm un izaicinājumiem, piemēram, e-grāmatu. Grāmata šeit tiek uztverta ne vien kā kultūras vērtība, bet arī industriāls produkts un tautsaimnieciska prece. Studiju virziens ir starpdisciplinārs, tajā tiek izmantotas daudzu citu zinātņu, piemēram, vēstures, literatūrzinātnes, ekonomikas un mākslas vēstures atziņas. Starpdisciplināritātes dēļ grāmatniecība studentu skatījumā ir izaicinājumiem bagāts un pievilcīgs darbības lauks. Bibliotēku nozare tiek apgūta margināli. Arī grāmatniecības praktisko aspektu ir maz, studijās lielākoties tiek apgūta teorija.

Institūtā patlaban nodarbināti 4 profesori, kā arī 14 citi zinātniskie līdzstrādnieki. 2010.gada rudens/ziemas semestrī bakalaura studiju programmā bija pieteikušies 195 pretendenti — rekordliels skaits! Institūta vadītājs, profesors Stefans Fisels (*Stephan Füssel*) ir pazīstams zinātnieks, kas pēdējos gados nozares attīstībā sniedzis lielu ieguldījumu.

Grāmatzinātnes pētniecība, kā arī studijas ir kulturoloģiski ievirzītas. Plašā kultūrzinātniskā perspektīva ir sevišķi interesanta: grāmata tiek aplūkota aizvien jaunā kontekstā, visdažādākajos aspektos; mediju un sabiedrības mijiedarbības izpēte ir aizraujoša, jo ļauj gūt svaigas zināšanas.

Kā norit studijas? Pēc obligātā "Ievada grāmatzināt-

nē" pirmajā semestrī studentam ir tiesības brīvi izvēlēties kursus, lekcijas, praktiskās nodarbības un seminārus. Mani visvairāk ieinteresēja vēsture, ko rosināja

grāmatzinātnes kursa apguve. Līdztekus lekcijām apmeklēju praktiskās nodarbības, kur bija veicami dažādi uzdevumi, piemēram, jālasa referāti, jāvada diskusijas vai jānoformē darbs kaligrāfijā. Ar laiku katram studentam izkristalizējas savas *iemīļotākās* pētniecības tēmas, man par tādu kļuva "Populārā lasāmviela un tās izplatība 19.gadsimtā", "Daiļliteratūras izdevniecības 20.gadsimtā", "Kabatās formāta grāmatu attīstība", kā

dijas. Maģistra grāds tika piešķirts humanitāro zinātņu, tajā skaitā grāmatzinātnes studiju absolventiem. Maģistrantiem bija iespēja kombinēt divus vai pat trīs studiju virzienus. Es izvēlējos grāmatzinātni, literatūrzinātni un teātra zinātni. *Vēsturiskā* maģistrantūra bija iedalīta 2 līmeņos: pamatstudijās un augstākā līmeņa studijās. Pamatlīmenī iegūstamās zināšanas bija iespējams padziļināt un paplašināt augstākas pa-

Universitātes auditorija

arī "Vācijas Demokrātiskās Republikas izdevniecības un grāmatgabus".

Vienlaikus ar teorētisko zināšanu ieguvu attīstāmas arī praktiskā darba iemaņas. Tādēļ augstskola piedāvā kursus, kuros var apgūt argumentācijas mākslu, referātu veidošanu un prezentēšanu, video un digitālo kameru izmantošanu.

Pavisam nesen institūtā ieviests jauns starpdisciplinārs studiju kurss "Mediju konverģence", ko vada S.Fisels. Tajā dominē grāmatzinātnes atziņas.

Vēsturiskā "maģistru izglītība" versus "bakalauru-maģistru izglītība"

2004.gadā studijas uzsāku vēl vecajā *vācu vēsturiskajā maģistrantūrā*. Tolaik Vācijā joprojām pastāvēja īpaša studiju sistēma, kuru varēja absolvēt trejādi: nokārtojot valsts eksāmenu, izstrādājot un aizstāvojot diplomdarbu vai arī maģistra darbu. Ar eksāmenu studijas noslēdza lielākoties tiesībzinātņu speciālisti un mediķi. Diploms bija iegūstams, absolvējot tehnisko zinātņu, dabaszinātņu vai sociālo zinātņu stu-

kāpes studijās. Lai iegūtu maģistra grādu, augstskolā bija jāpavada 9 semestri.

Pirms pusotra gada Johana Gūtenberga Universitātē notika reforma — tika ieviesta jau daudzās Eiropas valstīs, ieskaitot Latviju, iedibinātā bakalaura-maģistra studiju sistēma. Iepriekšējais maģistra grāda ieguves ceļš (kā manējais) vairs nav iespējams. Bakalaura studijas ilgst 6 semestrus un to noslēgumā iegūstamais grāds ir mazāk vērtīgs nekā *vēsturiskais* diploms vai maģistra grāds. Tādēļ tiem, kas vēlas iegūt maģistra grādu reformētajā sistēmā, nākas uzņemties papildstudijas maģistrantūrā, kurā notiek padziļināta specializācija. Studentam ir iespēja mainīt pilsētu un universitāti. Maģistrantūras studiju ilgums ir 4 semestri, no tiem pēdējais veltāms pētniecībai un noslēgumdarba izstrādei. Tikai jaunais maģistra grāds pielīdzināms *vēsturiskajam* diplomam, eksāmenam vai maģistra grādam.

Vācu vēsturiskās maģistrantūras ietvaros bija īpaša uzticība mācībspēkiem un studentiem: viņi varēja brīvi izvēlēties sev tuvākos pētniecības virzienus un tēmas. Reformas dēļ šī brīvība ir ierobežota uz drīzāk

skolnieciskas zināšanu izplatīšanas rēķina — tam ir savi ieguvumi un zaudējumi. Grāmatzinātnes institūta studentiem jaunā kārtība ir izdevīga, jo var iegūt pamatzināšanas visos svarīgākajos grāmatniecības vēstures un mūsdienu aspektos, ieskaitot arī tautsaimnieciskos, tehniskos un juridiskos jautājumus.

Pēc bakalauratūras absolvēšanas Maincas Grāmatzinātnes institūtā var turpināt studijas maģistra programmās "Grāmatzinātne" vai "Izdevējdarbība". Pirmā programma ir akadēmiska un ļauj padziļināt grāmatniecības vēstures zināšanas paša studenta izvēlētajos aspektos. Otrā ir praktiski orientēta, paredzēta ļaudīm, kas vēlas veidot profesionālo karjeru izdevniecībā vai grāmatattīrģū.

Struktūrvienības: bibliotēka, mācību spiestuve, studentu pārvalde

Universitātes Tiesībzinātņu un tautsaimniecības bibliotēkā

Grāmatzinātnes institūtā ietilpst dažādas struktūrvienības, no kurām droši vien vissvarīgākā ir institūta bibliotēka, kas integrēta Filozofijas nozares bibliotēkā. Mācībspēkiem, kā arī studentiem tā atvērta ik dienas no plkst. 8.00 līdz 22.00.

Institūta mācību tipogrāfijā studenti apgūst praktiskus darbus, piemēram, teksta salikšanu no atsevišķiem svina burtstabiņiem. Tiek piedāvāti arī populārāko maketēšanas programmu kursi.

Ik semestri institūta studentu pārvalde organizē dažādus pasākumus, piemēram, grāmatattīrģu, Ziemassvētku vai Vasarsvētku svinēšanu. Tā aizstāv studentu intereses augstskolas administratīvajās struktūrvienībās.

Ik gadu institūts piedalās grāmatattīrģos Leipcigā un Frankfurtē pie Mainas, kur popularizē grāmatniecības studijas un sniedz atbildes uz mesu apmeklētāju jautājumiem.

Maincas kolokvijs

Institūts allaž centies uzturēt ciešus kontaktus ar grāmatniecības praktiķiem. Tālab ik gadu tiek rīkots Maincas kolokvijs, kur vienkopus noteiktas tēmas apspriešanai pulcējas zinātnieki, izdevēji, grāmatattīrģotāji un studenti. 2010.gada janvārī notika jau XV Maincas kolokvijs. Profesores Utes Šneideres vadībā tika analizēta tēma "Populārzinātniskā literatūra — veiksmīgs nozares segments" (*Das Sachbuch.¹ Ein erfolgreiches Branchensegment*), kolokvijs guva pozitīvas atsauksmes. Pēdējo gadu kolokvijos apspriestas arī citas aktuālas tēmas, piemēram, "Jaunas, neatkarīgas izdevniecības Vācijas izdevniecību sistēmā" (*Neue, unabhängige Verlage als Chance für den Verlagsstandort Deutschland*), "Grāmata kā debašu medijs" (*Das Buch als Debattenmedium*) un "Grāmatattīrģija — status quo un perspektīvas" (*Buchproduktion — Status quo und Perspektiven*).

Izdevniecību arhīvs

Jaunas grāmatniecības vēstures pētniecības iespējas sniedz 2009. gadā atvērtais institūta izdevniecību arhīvs, kurā glabājas piecu apgādu, to skaitā lielākā daļa "Rowohlt-Verlag", materiālu. Ik semestri institūta studentiem jāpiedalās arhīvlītu apstrādē. Krājumu var izmantot, piemēram, semināra darba vai noslēgumdarba veidošanā par kādu arhīvā ietvertās izdevniecības vēsturi. Arhīva lielāko vērtību vidū ir

Nobela prēmijas laureātes, rakstnieces Hertas Mīlles (*Herta Müller*, dzim.1953.gadā Rumānijā) agrīnie rokraksti, kas pieejami pētnieku acīm.

Ekskursijas

Ļoti ierastas ir nelielas ekskursijas uz tipogrāfijām, grāmatmesām, arhīviem vai muzejiem. Pati esmu piedalījies vairākdienu ceļojumā uz Vācu literatūras arhīvu (*das Deutsche Literaturarchiv*) Marbahā, kur tikām iepazīstināti ar 19.gadsimta populāro lasāmvielu.

Reizi gadā tiek piedāvāta viena liela ekskursija, lielākoties uz ārzemēm. Tā tiek organizēta kā tematisks seminārs. 2008.gada ziemas semestrī piedalījās mācību ekskursijā–seminārā "Bibliotēkas Habsburgu ietekmes laukā", kur apgūvām ne tikai Habsburgu valdīšanas laikposma un pārvaldīto teritoriju grā-

Maincas Grāmatzinātnes institūta Izdevniecību arhīvs

matniecības vēsturi, bet apmeklējām arī Austrijas, Ungārijas un Slovākijas bibliotēkas. Mums tika demonstrēti vērtīgi oriģināli, varējām ieslīgt pārrunās ar bibliotekāriem. 2010.gada ekskursija plānota uz Skandināviju un Igauniju ar moto "Bibliotēkas Baltijas jūras telpā".

Starptautiskā perspektīva

Lai cik brīnišķīgas nebūtu studijas Maincas Grāmatzinātnes institūtā, ikvienam studentam ieteicama arī ārzemju pieredze. Visintensīvākie sakari augstskolai ir ar Leidenas (Nīderlande), Undīnes (Itālija), Segečas (Szeged, Ungārija) un Krakovas (Polija) Universitātem². Man bija iespēja studiju ietvaros gadu pavadīt

Krakovā, kur arīdzan guvu daudz iespaidu. Atšķirībā no Maincas, studijas gan bija tikai otrajā plānā. Jaunu pieredzi guvu, iepazīstot atšķirīgo studiju sistēmu un ceļojumos satiekot dažādus ļaudis.

Topošo grāmatzinātņu nākotnes izredzes

Studiju ietvaros prakse nav obligāta, taču ļoti ieteicama, lai topošie grāmatniecības speciālisti teorētiskās zināšanas papildinātu ar lietišķo pieredzi un spētu orientēties nākamajā darbības nozarē. Ne viens vien students lūkojas pēc pievilcīgas prakses vietas un iesaistās izdevniecību, grāmatniecības un lasīšanas veicināšanas institūciju darbā. Grāmatzinātņu darba lauks ir plašs. Daudzi absolventi strādā izdevniecībās un vairākums paliek uzticīgs mediju nozarei.

Man pašai vēl nav konkrēta nākotnes redzējuma. Vis svarīgākais būtu uzsākt, spert pirmos soļus grāmatniecībā. Ļoti vilinošs šķiet darbs starpkultūru organizācijā vai kādā izdevniecībā. Pateicoties praksei Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, iepazīnu jaunu nozari. Uzturēšanās Rīgā mani ir krietni bagātinājusi. Esmu guvusi interesantu pieredzi, padziļinājusi priekšstatu par darbu bibliotēkā. Varu iedomāties sevi strādājam arī bibliotēkā.

Izsaku lielu pateicību Nacionālajai bibliotēkai par sirsnīgo uzņemšanu, iespēju gūt interesantus iespaidus un tās rūpēm, lai es saistoši un saturīgi pavadītu laiku gan bibliotēkā, gan ārpus tās. Rīgas praksei ir nozīmīga loma manā izaugsmē — to vienmēr atcerēšos ar prieku un pateicību.

Johana Gūtenberga Universitātes tīmekļa vietne:
www.uni-mainz.de.

Maincas Grāmatzinātnes institūta tīmekļa vietne:
www.buchwissenschaft.uni-mainz.de.

*No vācu valodas tulkojusi Jana Dreimane
(Foto: Hartmann Fotodesign, Peter Thomas)*

¹ Terminam "Sachbuch" latviešu valodā nav precīza ekvivalenta. Tā ir literatūra, kas piedāvā reālās pasaules atspoguļojumu populāra izklāsta formā un ir pretstats beletristikai. Termina tulkojums angļu valodā — "non-fiction". (Tulk.piez.)
² Johana Gūtenberga Maincas universitātes sadarbības partneru skaitā ir arī Latvijas Universitāte (LU). Sk., piemēram, LU Humanitāro zinātņu fakultātes tīmekļa vietni <http://www.hzf.lu.lv/sadarbiba/avgstskolas>. (Tulk.piez.)